

SOKFÉLE.

22. Szám. Béts. Martius 15-dikén. 1833

Emlékeztető Jegyzetek.

M a r t i u s.

13 Mart. — 1571 † János Zsigmond. — 1813. I-ső Sándor Orosz Tsászár meglátogatja Boroszlóban a' porosz Királyt, 's tüstént köz hirre teszik, hogy addig, míg egy Frantzia lesz a' német földön, békét nem kötnek. — 1804. Enghien Hertzeg elhurtzoltatik Ettenheimből (Német Ország) Fr. Gensdärmesok által. — 1814. Napoleon minden erővel vissza akarja foglalni Rheimst, hogy így a' közösülést Schwartzenberg, 's Blücher közt félbe szakaszthassa. Az Oroszok meglepetnek, de azért még is éjfélíg hartzolnak. Corbineau megjelen rejtekéből mihelyest Frantziát lát ismét Rheimsban. — 1815. A' Bétsi Congressus tudósítja az egész világot, hogy a' hitszegő Napoleonnal többé alkudozásba nem lép, 's hogy Frantzia Országot egy Milliom Küzdő észre fogja hozni.

14 Mart. — 1753. Menzel irnok Dresdában elárulja a' Porosz Királynak Austria' 's Russiának levelezését (1746 Maj. 22-kén egyesült már a' két tsász. udvar a' Porosz ellen). — 1814. N. B. szemrehányásokkal mélyen megsérti Marmont szívét. A' Mass mellett fekvő várakból 600 katona érkezik meg a' frantzia táborban, Ney Chalons felé vezeteti hadát.

15 Mart. — 1814. Caulincourt átadja a' Chatilloni Congressusnak N. B. kivánatit a' békességre nézve. De a' Meghatalmazotak észre veszik, hogy a' béke illy feltételek alatt csak rövid fegyverszünet volna; hogy nem tsalódtak, azt mutatta Maret minister Mart. 19-kén elfogott levele is. Most nem is gondolnak már az alkudozással. — 1828. Miaulis Admirál véget vet a' görög tengeri rablásnak.

Észrevételek az Észrevételekhez.

Az idei Sokféle 5-k számjában „Észrevételek“ tizim alatt arról van szó a' többek közt, hogy jól olvasni sem tanulunk meg iskoláinkban. — Ezen szomorú igazságnak párja: hogy jól írni sem tanulunk meg;

Toldalék a' M. Kurírhoz.

sőt ehez tán még kevésbbé tudunk. — A' Jól-íráson értem, gondolatinkat jól elrendelve alkalmas kifejezésekkel előadni. — Ez nekem igen természetesnek látszik; a' mit nem tanul az ember: nem is igen szokta azt tudni. Azon Osztály legalább, melyben én nevelkedtem, olly szerentsétlen vólt 13 esztendeig folytatott iskolai pályánk alatt, hogy még tsak egy magyar perioduskát sem irtunk, — mindég a' deák nyelven írással sanyargatták gyenge gyermeki elménket, 's itt is mint bántak velünk? Kikapott Tanítónk valamelyik római Classicusból egy jeles sokat jelentő mondáskát, például: *Ne quid nimis.* — *Raro antecedentem deseruit pede poena claudo* — 's erről a' gyenge gyermekeknek periodust vagy Chriát kellett írni, — olly tapasztalatlan gyermekeknek, kik az említett velős római mondásoknak igaz' értelmeket sem igen képesek vóltak felfogni. Még most is igen elevenen emlékezem reá, hogy közönségesen az az úgy nevezett *Lábor* vólt a' suhantz tanulóknak legkellemetlenebb foglalatosságok, mert alig tudtak kigázolni belőle; egyik a' másikat háborgatta, kérvén, adna néki egy protasist, similit, exemplumot, testimoniumot, contrariumot 's a' t. 'S annak örültek legjobban, ha ezen sok helyünnen öszveszedegedett Chriának a' *conclusiója* — berekesztése készen vólt. — Nem mondom hogy egy classisban egyiket jelesebb nem találkozott az érettebb idejűek közzül, kik az akadályokon díszesen győzedelmeskedtek; ha szinte néha ezeken is megtörténhetett, hogy több esztendők előtt tanúlt bátyok vagy egyébjek, ugyan tsak a' nekik feladott tárgyról már irtak, 's ők a' már kész munkát nagy fejtörés nélkül tsak híven lemásolták. — De ugyan lehet e' tsudálni, ha ezen gyenge ifjak megúnyván az erejek feletti munkával bajlódni, illyes tsalfaságokra vetemednek? Már

magában valamely olyas deák rövid mondásról, egy hosszúság Chriát írni nem tréfaság, hát meg ha hozzá jön, hogy egy idegen nehéz nyelvel kell kinlódni nekik, melynek sem géniússát, sőt csak közönséges szabályait is alig esmerik: Ugyan nem természetes e', hogy ennyi teher alatt ingadozzanak 's elkedvetlenedjenek.

Én ezen módot, t. i. feladni egy rövid sententiát 's arról íratni, még akkor sem tartanám jónak, ha magyarul kellene írniok. — Gyermektől kivált soha sem kell kívánni, hogy megerőltetésével tegyen valamely munkát: e' pedig nem történhetik meg a' nélkül. — Egy olly gyermek 13, 15 esztendő koráig igen keves hasznos esméretekert szedhetett magába szerentsétlen rendelkezésű iskoláinkban, nagyon sok azt kívánni, hogy a' feladott sententia igazságának megmutatására magából szedjen okokat, olvasottságából úgy nevezett testimoniumokat, tapasztalásából, melly még nem is lehet, példákat, hasonlatosságokat 's a' t. Én tzelra inkább vezetőnek vélném ifjaink úgy nevezett stylusok formálásokra a' helyett, hogy egy két szóból álló sententiáról egykét vagy több lapokat is öszvefirkáljanak: arra szoktatni őket, hogy a' mit láttak, hallottak, vagy olvastak, minél rövidebben feltenni iparkodjanak. Így törekednének megtanulni *kevés szóval sokat* mondani, a' helyett hogy most annyira reá-szoknak az oskolás úntató rendszeres formákra, hogy ezen roszz szokásokat a' practicus munkás életbe is beviszik. — A' gyermekkori szerentsétlen szoktatás roszz következesei: hogy az így nevelt emberek, férjfi korokban is csak egy közönséges folyamodásban például: hogy a' rabot adassa ki a' Törvényszék kezességre: előterjesztéseket azon kezdik, hogy minekutánna az Isten kezdetben e' nagy világot teremtette volna 's a' t.

mint állottak öszve a' társaságok; pedig elég lett volna annyit mondani: hogy K. I. ért N. P. magára vállalván a' kezességet, míg le foly a' per: amaz botsájtassék ki. — Az e'féle szószaporítások, tzikornyák, üres okoskodások vajmi terhére vannak az illető hivatalos személynek, azt tsak az tudja, ki napjában több ilyen forma egy nemű folyamodások el olvasásokra vólt kárhoztatva.

Itt megint a' régi balvélekedés a' szülő oka, mely szerént azt hiszik, hogy ha tsak deák Chriákat nem ír a' magyar gyermek, okos ember sem lehet belőle, sokan még olly tekintetben élő férjsiak is, kikhez közelíteni is alig mer egy némely, ki megmondaná nekik: Uraim tévedésben vagytok, a' rómaiakat nem nyelvők tette olly nagyokká 's hatalmasokká, hanem nyelveket is ők tették azzá, a' mik magok vóltak. Nem a' deák nyelvben van az a' varázs erő, melly a' mívelődést elő mozdíthatja, hanem az emberi értelemben szenderegnek mintegy azon isteni szikrák, mellyek felébresztetvén egyes embereket 's ezek szaporodván egész nemzeteket a' nagyság virágzó fokára emelnek. Az Isten 's természet káromlása nélkül nem állíthatni, hogy a' régi Görögök 's Rómaiak bővebb mértékben részesültek azon isteni szikrákban, mint a' mai népek. Nem ebben van a' fogyatkozás, hanem az erő 's tehetség józan kifejtésében, 's okos tzelra fordításában. A' Rómaiakat 's Görögöket nagyokká tette az, hogy tudományaikat az élethől meritették, 's ezeket meg az életbe vitték által; a' mi jót kigondoltak azt praxisba is vették. — Mi tanúljuk a' rómaiak nyelveket, magasztaljuk őket, de példáikat igen sokban nem követjük. Mi a' Rómaiaknak minden magasztalása mellett is, reá nem tudunk menni, hogy tsak a' barátságna, költsönös bizodalomna, de azért kit kit illető meg-

betsülésnek szavával *Te*-vel szólóknak ember-társainkat, felebarátinkat; hanem igen meg akarván őket betsülni egy vissza taszító 3-ik személyel beszélve illetjük azt, éppen úgy mintha a' kivel beszélünk jelen sem volna; kifizamítjuk nyelvünket nem csak, de még az övéket is kényünk szerint tsigázzuk a' sok Domine Spectabilis, Illustrissime, Excellentissime dignabatur 's a' t-vel. Tudtomra az ekeszarvától Dictátorságra emeltetni érdemes Cincinnatusnak az utolsó római szolgálta is azt mondá „*Uram Te*“ 's igen helyesen, bár mi is úgy mondanók. Több van ebben, mint némelyek gondolnák. — Azon *Te* már érezteti avval, ki azt a' másiknak mondja, hogy ő is hasonlóképp ember, 's egy forma jussai vannak a' természettől; az erőltetett 3-k személyben szóllás mindég tartozkodást, hidegséget tétet fel, — hát még ha a' görögöknek 's rómaiaknak egyéb felséges szokásaikra, például testi gyakorlásaikra, nyilvános ünnepeikre, 's ugyan csak nyilvános törvény szolgáltatásaikra vetjük figyelmünket? Nálunk ezek igazán csak nevekről esméretesek. — Például: mi is gymnasiumnak hívjuk ugyan az úgy nevezett elementáris osztály után következő iskoláinkat, de a' helyett, hogy ifjaink testeik gyakorlások által, elméjüknek a' megkívántató elevenséget, tüzet adnók: a' tsupán az emlékező tehetség úgy nevezett művelésével, de vóltaképpen csak egy óldalú terhelésével, testeket is ellankasztjuk, mint ezt a' mindennapi példák mutatják elpenészedő sindevész ifjainkon, kik még iskolába nem jártak a' legvirgontzabb gyerkőtzék vóltak, 's a' sok ülés, fej-törés által romlanak el. Elég erről ennyi, hogy láthassák, ha akarják, az elavúlt régiséget vakon imádók, mennyire csak *majmoljuk* mi a' rómaikat, de nem követjük lélekben és igazságban.

Ha tehát azt akarjuk, hogy ifjaink jól olvasni megtanulván, jól is írjanak: legegőbb is anyanyelvünkön próbáljuk őket gondolatjaik, vagy még inkább a körülöttök 's velek történetek feltevéseikben gyakorlani. Ez utóbbit azért tartom jobbnak, mert nekem könnyebbnek látszik, valamely történetet leírni, mint magunkból merített okoskodásokat, mert ehez már több ész 's érettség kell; sőt a' mi több, én azt hiszem, hogy az illyes megtörtént dolgok feltevéseikben az ifjak gondolkozás- tehetségeik nagyon fejlődnek, erősödnek, stylusok pedig bizonyosan igen javúl. — Nem állítom én azt, hogy az idegen nyelvnek, 's kivált a' rómainak, de még inkább a' görögnek igen nagy hasznát ne lehetne venni az úgy nevezett stylus formálásában, sőt inkább erőssen hiszem azt; hanem Börnével tartok ebben is, hogy az e'féle gyakorlás nem gyenge gyermekeknek való. Az a' rövidség, szabatoság (praecisio) alkalmasint olly mértékben van kifejlődve az említett nyelvekben, mint ez az újabb nyelvek legmiveltebbikében is alig ha feltaláltatható; 's kivált nekünk magyaroknak még bizonyosan igen soká fognak ők követő-példákul szolgálni; — hanem ne téveszszük-el a' munka rendit, 's a' mi férjfiaknak vagy legalább érett ifiaknak való: ne adjuk gyerkőtzék vagy gyenge ifjak elébe. Ezekről kívánni sem lehet azt, hogy a' mit a' régi görög 's római böltsek a' „*nonnum prematur in annum*“ szemeik előtt tartása mellett, hosszas gondolkodás után leírtak, annyiszor igazítottak, javítottak, egyszerre felfogják, arról elmélkedjenek, 's azok resultatumait papirosra is tegyék; miként gondolják ők magokat azokba úgy belé, mint kell, ha igazán fel akarják fogni az előadattak valódi értelmét: e' szerint magában a' deák olvasásban vagy fordításban gyenge ifjaknak, tsaknem meggyőzhetet-

len nehezségek támadnak, hát ha még a' nehéz nyelv természete, geniusa helyes felfogását veszszük: valóban meglábolhatatlan akadályok adják elő magokat, 's még ennél is nagyobbak az akadékok, ha mit magok gondolnak ezen ifjak, azt kívánják papirosra tenni. — Mert természetesen tsak akkor írhat valamely nyelven az ember, ha azon is gondolkozik: már ugyan feltehetni e' azt illyes magyar sihederekről, hogy diákul vagy görögül gondolkozzanak, holott magyarul is alig gondolkoznak még — 's ez nem is tsuda, mert gondolkozni: figyelmeztetés, szoktatás, sokat hallás, látás, tapasztalás által tanulunk. — A' gondolkozásról mászsor többet.

I. N. D.

A p h o r i s m á k.

— Az emberek hiúsága olly nagy, hogy hibáik 's bolondságaik legvilágosabb következéseit is, tsupán a' kérlelhetetlen sors művének nézik.

— A' ki az erköltsi boldogságot nem ön magában, 's a' polgárit nem tulajdon házában találja fel, az soha sem lehet szerentsés.

— Az ostobákat tsupán ostoba indító okokkal lehet valami felől meggyőzni.

— A' hivatalviselő betűhasogatók megbotlanak egy kommában, éppen úgy mint a' gyerközték egy darab forgátsban, mely az úton fekszik.

— A' közönséges emberek, a' legtsekélyebb 's nyomorúltabb kijeleltetésre is azért törnek olly buzgón, mert tulajdon lelki esméretek sűgja: hogy nagyobbat nem várhatnak. Ezek azok a' koldúsok, kik filléreken veszekednek.

— A' rossz embereket keserű tapasztalásaik tsak vigyázóbbakká teszik, de nem jobbakká.

Tavaszi sóhaj tás.

Édes illat leng körülém
 Lágy fuvalmak' szárnyain,
 És mosolygó fény vonúl el
 Bús szívem' vad árnyain.

Honnan ó hájleblek, honnan?
 Szép tavasznak ajkirúl?
 Ő közelg! — im szép tükörrel
 Nagy Dunánk immár simúl.

Nap mosolyg a' kék egeknek
 Boltján a' mezők felett,
 Minden újul, minden ébred,
 Üdvöz légy ó kikelet!

Isten - artzal leng feletted,
 Büszke Nemzet! egy alak,
 Ős apáink fényegekből
 Kit reád fuvalltanak.

Meddig leng ez tsak fölötted?
 Kebledben ha lel helyet?
 Áh mikor derül neked fel
 Hervadatlan kikelet?!

Borkúti.

Rejtett szó.

Szép színe, kellemetes szaga, sokkal kellemetesebb ha
 Ajka mosolyg, — így tám érte hevül kebeled:
 Bár sajnálhadd, — vágd lábát, és vedd feje ékét,
 Szag, 's szerelem helyett, jó izü étket ad úgy.

V. Imre.

Megfejtés a' 21. számban: Nadragulya.